

Николай Гогол

Невски проспект

Николай Гогол

Невски проспект

Няма нищо по-хубаво от Невския проспект, поне в Петербург: за него той е всичко. С какви ли неща не блести тая улица — красавицата на нашата столица! Зная, че ни един от нейните жители — незначителни хорица и чиновници — за нищо на света няма да смени Невския проспект. Не само тоя, който е двацет и пет годишен, има прекрасни мустаци и чудесно ушит сюртук, но дори и оня, чиято брада е прошарена с бели косми и главата му е гладка като сребърно блюдо, и той е във възторг от Невския проспект. А дамите! О, за дамите Невският проспект е още по-приятен. Пък и на кого ли не е приятен? Още щом стъпиш на Невския проспект, веднага ти замирисва на разходки. Макар и да си имал някаква важна, необходима работа, щом веднъж си стъпил на него, сигурно ще забравиш всякаква работа. Това е единственото място, дето хората се показват не от необходимост, не защото ги е подгонила някаква нужда и меркантилен интерес, който е обхванал целия Петербург. Срещнатият на Невския проспект човек не е сякаш толкова егоист,

колкото оня по Морска, Горохова, Литейна, Мешчанска и други улици, дето алчността, користолюбието и необходимостта личат както у всички пешаци, така и у ония, които хвърчат в карета и файтони. Невският проспект е общата комуникация на Петербург. Жителят на Петербургската или на Выборгската част, който няколко години не е ходил у приятеля си в Пески или при Московската застава, може да бъде сигурен, че тук непременно ще го срещне. Никакъв адресник календар и учреждение за справки не могат да ви дадат такива точни сведения, както Невският проспект. Всемогъщ Невски проспект! Единствено развлечение за бедния, който иска да се разходи из Петербург! Колко чисто са изметени неговите тротоари и, Господи, колко нозе са оставили по него следите си! И тромавият мръсен ботуш на запасен войник, под тежестта на който сякаш се напуква дори самият гранит, и миниатюрната, лека като дим обувка на младичка дама, обърнала главицата си към блесналите прозорци на магазина като слънчоглед към слънцето, и дрънкащата сабя

на изпълнения с надежди прапоршчик, която оставя по него рязка драскотина — всичко, и мощта на силата, и мощта на слабостта, си изкарва яда от него. Каква бърза фантазмагория се извършва по проспекта само в един ден! Колко промени изтърпява той в едно денонощие! Нека започнем от най-ранно утро, когато целият Петербург мирише на топъл, току-що опечен хляб и е изпълнен с баби в окъсани рокли и в дълги горни дрехи, които се втурват към черквите и към състрадателните минувачи. Тогава Невският проспект е пуст: охранените стопани на магазините и техните служаци спят още в своите холандски нощници или насапунисват благородните си бузи и пият кафе; просяците се събират около вратите на сладкарниците, дето сънливият ганимед, който хвърчеше вчера като муха, отхвъркнала от шоколад, излиза навън без вратовръзка с метла в ръка и им хвърля стари банички и остатъци от храна. По улиците крета работен народ: понякога ги пресичат руски селяни, забързани за работа, с изцапани от вар ботуши, които дори

Екатерининският канал, известен със своята чистота, не би могъл да измие. По това време обикновено не е прилично да ходят дами, защото руският народ обича да се изказва с такива резки изрази, каквито те сигурно не биха чули дори в театъра. От време на време сънлив чиновник, ако пътят за неговия департамент е през Невския проспект, минава, закретал, с чанта под мишница. Положително може да се каже, че по това време, тоест до дванайсет часа, Невският проспект не е цел за никого, а само средство: постепенно той се изпълва с хора, които имат свои занятия, свои грижи, свои ядове, но съвсем не мислят за него. Руският селянин говори за монети от по десет копейки или за медни петачета, старците и бабите махат ръце или си приказват сами, понякога с много изразителни жестове, но никой не ги слуша и не им се смее, освен хлапетиите в пъстри платнени халати, които тичат като светкавици по Невския проспект с празни шишета или с изчистени ботуши в ръце. По това време, каквото и да облечете, дори да бихте сложили на главата си фуражка вместо

шапка, дори яката ви да е излязла много над вратовръзката — никої няма да го забележи.

В 12 часа по Невския проспект правят набези гуверньорите от всички нации със своите възпитаници, които носят батистени якички. Английските джонсовци и френските коковци вървят под ръка с поверените им от родителското настояничество възпитаници и с прилична солидност им обясняват, че надписите над магазините се слагат, за да може по тях да се разбере какво има в самите магазини. Гувернантките, бледни мис и розови славянки, вървят величаво подир своите леки, въртливи момиченца, като им заповядват да повдигат малко рамото си и да се държат по-изправени; накъсо през това време Невският проспект е педагогически Невски проспект. Но колкото приближава два часа, толкова броят на гуверньорите, педагозите и децата намалява: най-сетне те се заместват от техните нежни бащи, които вървят подръка със своите пъстри, разноцветни, слабонервни госпожи. Постепенно към тях се присъединява всичко, което е завършило доста важните си

домашни работи, като например: ония, които са поприказвали със своя доктор за времето и за малката пъпчица, излязла на носа им, осведомили са се за здравето на конете и на децата си, които впрочем проявяват големи дарования, ония, които са прочели някой афиш и важна статия във вестниците за пристигналите и заминалите лица, най-сетне и ония, които са изпили чашка кафе или чай; към тях се присъединяват и удостоените от завидната съдба с благословеното звание на чиновници за специални поръчки. Към тях се присъединяват и ония, които служат във външното министерство и се отличават с благородството на своите занятия и навици. Боже, какви прекрасни длъжности и служби има! Как те възвишават и услаждат душата! Но уви! Аз не служа и съм лишен от удоволствието да усещам деликатното отношение на началниците към себе си. Всичко, което бихте срещнали на Невския проспект, всичко е изпълнено с приличие: мъжете в дълги сюртуци с пъхнати в джобовете ръце, дамите в розови, бели и бледосини атлазени рединготи и шапчици.

Тук ще срещнете единствените бакенбарди, подпъхнати с необикновено и изумително изкуство под връзката, бакенбарди кадифени, атлазени, черни като самур или като въглен, но, уви, принадлежащи само на външното министерство. Провидението е отказало на служещите в другите министерства черни бакенбарди и те за свое най-голямо неудоволствие трябва да носят червеникави. Тук ще видите чудновати мустаци, които не могат да се опишат с никакво перо, мустаци, на които е посветена най-добрата половина от живота — предмет на дълги бдения през деня и през нощта, мустаци, на които са се изливали най-възхитителните парфюми и аромати и които са омазани от най-скъпоценните и редки видове помади, мустаци, които за през нощта се усукват с тънка, плътна и лъскава хартия, мустаци, които излъчват най-трогателната привързаност на техните собственици и на които минувачите завиждат. Хиляда видове шапчици, рокли, забрадки — пъстри, леки, към които по някой път привързаността на техните собственички трае цели два дни,

ослепяват всекиго по Невския проспект. Сякаш цяло море от пеперуди изведнъж е хвъркнало от стъблата и се вълнува като блеснал облак над черните бръмбари от мъжки пол. Тук ще видите такива талии, каквито дори и насън никога не сте виждали: тънички, теснички талии, не по-дебели от шийката на бутилка, от които, когато ги срещнете, почтително се отстранявате, за да не ги бутнете някак непредпазливо с неучтивия си лакът, сърцето ви завладяват боязън и страх, да не би някак дори непредпазливото ви дишане да счупи това чудесно произведение на природата и на изкуството. А какви дамски ръкави ще видите по Невския проспект! Ах, каква прелест! Те приличат донякъде на два въздухоплавателни балона, тъй че дамата веднага би се вдигнала във въздуха, ако мъжът не я задържаше; защото толкова е леко и приятно да се вдигне една дама във въздуха, колкото да се поднесе до устата пълна чаша шампанско. Никъде, когато хората се срещнат, не се кланят взаимно тъй благородно и непринудено, както по Невския

проспект. Тук ще видите единствената усмивка, усмивката — връх на изкуството. Понякога такава, че можете да се стопите от удоволствие, друг път такава, че се виждате изведнъж по-нисък от тревица и навеждате глава, а някой път и такава, че ще се почувствате по-високо от иглата на Адмиралтейството и ще я дигнете още по-нагоре. Тук ще срещнете хора, които разговарят за концерт или за времето с извънредно благородство и с чувство за собствено достойнство. Тук ще срещнете хиляди непостижими характери и явления. Създателю! Какви странни характери се срещат по Невския проспект! Има мнозина, които, като ви срещнат, бездруго ще погледнат обувката ви, и ако отминете, ще се обърнат назад, за да погледнат пешовете на дрехата ви. И досега не мога да разбера защо става това. Отначало смятах, че тия хора са обувчари, но съвсем не е така: повечето от тях служат в разни министерства, мнозина могат отлично да напишат писмо от едно държавно учреждение до друго или пък са хора, заети с разходки, с четене на вестници из

сладкарниците, с една дума повечето от тях са все порядъчни хора. През това благословено време от два до три часа след обяд, което може да се нарече движещата се столица на Невския проспект, става и главната изложба на всички най-хубави произведения на човека. Един показва своя контешки сюртук с най-хубава лутрова кожа, друг — гръцки прекрасен нос, трети носи отлични бакенбарди, четвърта — хубавички очи и чудесна шапчица, пети — пръстен с талисман на франтовското си пръстче, шеста — краче в очарователна обувка, седми — вратовръзка, която събужда учудване, осми — мустаци, които смайват. Но удря три часът и изложбата завършва, множеството оредява... В три часа — нова промяна. По Невския проспект изведнъж настъпва пролет, той цял се покрива с чиновници в зелени мундири. Гладните титулярни, надворни и други съветници се мъчат с всички сили да ускорят вървежа си. Младите колежки регистратори, губернските и колежките секретари бързат да използват още времето и да се поразходят из Невския

проспект с осанка, която показва, че те съвсем не са прекарвали шест часа в учреждението. Но старите колежки секретари, титулярните и надворните съветници вървят бързо, навели глава: те не се интересуват да разглеждат минувачите, те още не са се откъснали напълно от грижите си, в главите им е бъркотия и цял архив от започнати и недовършени преписки, дълго време им се струва, че виждат вместо надписи на магазини — корици на преписки или пълното лице на началника на канцеларията.

От четири часа нататък Невският проспект е празен и едва ли ще срещнете по него дори един чиновник. Някоя шивачка от някой магазин ще пресече бегом Невския проспект с кутия в ръце, някоя жалка жертва на човеколюбив съдебен чиновник, докарана до просия, в мъхнат шинел, някой случайно минаващ чудак, за когото всички часове са еднакви, някоя дълга и кокалеста англичанка с чантичка и с книжка в ръка, някой артелчик, руски човек в полупамучен сюртук с талия на гърба, с остра брадичка, който цял

живот живее, без много да му мисли, и на когото, когато минава учтиво по тротоара, цялото тяло мърда: и гръб, и ръце, и нозе, и глава, по някой път дребен занаятчия — повече никой друг не ще срещнете по Невския проспект.

Ала щом здрачът падне върху къщята и улиците и фенерджията, покрит с рогозка, се покатери на стълбата си, за да пали фенера, а от ниските прозорчета на магазините занадничат ония естампи, които не смеят да се покажат сред бял ден, тогава Невският проспект пак оживява и почва да се раздвижва. Тогава настъпва онова тайнствено време, когато лампите придават на всичко някаква примамлива, чудесна светлина. Ще срещнете доста много млади хора, повечето ергени, в топли сюртуци и шинели. В това време се долавя някаква цел или по-скоро нещо подобно на цел. Нещо извънредно безотговорно, всички стъпки се ускоряват и стават изобщо твърде неравни. По стените и паважа се мяркат дълги сенки и главите им стигат почти до Полицейския мост. Малките губернски регистратори,

губернските и колежките секретари се разхождат много дълго; но повечето от старите колежки регистратори, титулярните и надзорните съветници седят вкъщи или защото са женени хора, или защото готвачките им немкини готвят много хубави гозби. Тук ще срещнете почтени старци, които извънредно важно и с толкова удивително благородство са се разхождали в два часа по Невския проспект.

Ще ги видите сега забързани като младите колежки регистратори, за да могат да надникнат под шапчицата на съзряна отдалеч дама, чиито пълни устни и бузи, наплескани с червило, толкова се харесват на мнозина от разхождащите се, а най-много на продавачите от магазините, на артелчиците и на търговците, които винаги се разхождат на цели групи в немски сюртуци и обикновено подръка.

— Стой! — извика в това време поручик Пирогов, като дръпна вървящия с него млад човек, облечен във фрак и с наметка. — Видя ли?

— Видях, прекрасна, съвсем Перуджинова

Бианка.

— Но за кого говориш?

— За нея, за оная с тъмните коси. И какви очи, Боже, какви очи! Цялата ѝ снага и контурът; и очертанието на лицето — чудеса!

— Аз ти говоря за блондинката, която мина след нея, на отсрещната страна. Защо не тръгнеш след брюнетката, щом толкоз ти се е харесала?

— О, как може това! — възкликна зачервилият се млад човек във фрак. — Та тя не е от ония, които се разхождат привечер по Невския проспект, тя трябва да е много знатна дама — продължи той и въздъхна. — Само наметката ѝ струва към осемдесет рубли!

— Простак! — извика Пирогов, като го тласна нататък, дето се развяваше нейната светла наметка. — Върви, простако, ще я изпуснеш! А аз ще тръгна подир блондинката.

Двамата приятели се разделиха.

„Знаем ви ние всички вас“ — мислеше със самодоволна и самонадеяна усмивка Пирогов, уверен, че няма красота, която би

могла да му противостои.

Младият човек във фрака и наметката тръгна с боязлива и трепетна стъпка нататък, дето пъстрата пелерина се развяваше в далечината и бляскаше ярко, когато приближаваше до светлината на някой фенер, или мигновено потъваше в мрак, щом се отдалечаваше от него. Сърцето му биеше и той, без да ще, ускоряваше стъпките си. Той не смееше и да помисли, че може да получи някакво право на внимание от отлитащата в далечината красавица, а още по-малко да допусне такава черна мисъл, за каквато му загатваше поручик Пирогов; искаше му се само да види къщата, да узнае де е жилището на това прелестно същество, което сякаш бе долетяло от небето право върху Невския проспект и сигурно щеше да отлети неизвестно накъде. Той толкова бързаше, че непрестанно изблъскваше от тротоара солидни господа с бели бакенбарди. Тоя млад човек спадаше към оная класа, която е доста странно явление у нас и принадлежи толкова към петербургските граждани, колкото и сънуваното от нас лице принадлежи на

действителния свят. Това изключително съсловие е съвсем необикновено за града, в който всички са или чиновници, или търговци, или майстори немци. Той беше художник. Това не е ли наистина чудновато явление? Петербургски художник! Художник в земята на снеговете, художник в страната на фините, дето всичко е мокро, гладко, равно, бледо, сиво и мъгливо. Тия художници съвсем не приличат на италианските художници — горди, горещи като Италия и нейното небе; напротив, в мнозинството си те са добри, кротки хора, стеснителни, безгрижни, обичат тихо своето изкуство, пият чай с двамина приятели в малката си стаичка, разговарят скромно за любимите си неща и съвсем не жадуват за охолен живот. Те винаги ще повикат при себе си някоя бедна стара жена, ще я накарат да седи цели шест часа, за да нахвърлят на платното нейния жалък, безчувствен лик. Те рисуват перспективата на своята стая, в която има всевъзможни художествени глупости: гипсови ръце и нозе, станали кафяви от времето и от праха, изпочупени живописни

стативи, захвърлена палитра, приятел, който свири на китара, стени, измърсени от бои, разтворен прозорец, през който се мяркат бледата Нева и бедни рибари в червени рубашки. Всички те имат почти винаги сивичък, мътен колорит — незаличим печат на Севера. Ала все пак те се отдават с истинска наслада на своята работа. Често пъти крият в себе си истински талант и само ако би могъл да ги лъхне свежият въздух на Италия, тоя талант сигурно би се развил ярко, както растение, което най-сетне са изнесли от стаята на чист въздух. Те са изобщо твърде боязливи — звезда и дебел еполет ги докарват в такова объркване, че, без да щат, намаляват цената на своите произведения. Понякога те обичат да се гиздят, но тяхното гиздене винаги изглежда много рязко и прилича донякъде на кърпеж. Понякога с отличен фрак и с изцапана наметка, със скъпа кадифена жилетка и сюртук, целия в бои. Също така на недовършен техен пейзаж можете да видите понякога нарисувана нимфа с главата надолу, тъй като не са намерили друго място и са я нахвърляли

върху изцапания грунд на предишно свое произведение, рисувано някога от тях с наслада. Те никога не ви гледат право в очите, а ако ви погледнат то е някак си мътно, неопределено; те не впиват във вас ястребов поглед на наблюдател или соколов поглед на кавалерийски офицер. Това е, защото те виждат едновременно и вашите черти, и чертите на някой гипсов Херкулес, изправен в стаята им; или пък виждат своя собствена картина, която мислят да нарисуват. Поради това често отговарят несвързано, понякога ни в клин, ни в ръкав и обърканите в главата им неща усилват още повече тяхната стеснителност. Към тоя род принадлежеше описаният от нас млад човек, художникът Пискаръов, стеснителен, боязлив, ала носещ в душата си искрите на чувство, което при удобен случай можеше да се превърне в пламък. С таен трепет той бързаше след дамата, която толкова силно го бе поразила, и изглеждаше, че сам се чудеше на своята дързост. Непознатото същество, в което така се бяха впили неговите очи, мисли и чувства, изведнъж извърна глава и го

погледна. Боже, какви божествени черти! Чудесното, ослепително бяло чело беше засенено от прекрасни като ахат коси. Те се извиваха, тия чудни кичури, и една част от тях, измъкнала се изпод шапчицата, достигаше бузата ѝ, обагрена от лека, свежа руменина, предизвикана от вечерния хлад. Устата ѝ беше заключена от цял рой най-прелестни мечти. Всичко, което остава от спомените за детинството, което се ражда от мечтанието и от тихото вдъхновение при светещото кандило — всичко това сякаш се бе съчетало, сляло и отразило в нейната хармонична уста. Тя погледна Пискаръов и неговото сърце трепна при тоя поглед, погледна го строго, чувство на негодувание се мярна по лицето ѝ, като видя това нахално преследване, но по това прекрасно лице дори гневът беше очарователен. Обзет от срам и боязливост, той се спря и наведе очи, ала как да изгуби това божество и да не узнае поне светинята, дето то е слязло да гостува? Такива мисли минаха през ума на младия мечтател и той реши да върви подире ѝ. Но за да не забележи тя, той се отдалечи на по-голямо

разстояние, погледна безгрижно встрани, към надписите на магазините, ала все пак не изпускаше ни една стъпка на непознатата. По-рядко почнаха да се мяркат минувачи, улицата затихваше, красавицата се обърна, на него му се стори, че лека усмивка се мярна по устните ѝ Той цял затрепера и не повярва на очите си. Не, фенерът със своята измамна светлина бе изписал по лицето ѝ нещо като усмивка, не, това са неговите собствени мечти, които му се надсмиват. Ала дъхът му спря в гърдите, всичко в него се превърна в неопределен трепет, всичките му чувства горяха и всичко пред него потъна в някаква мъгла. Тротоарът под него се движеше, каретата с коне, които препускаха, изглеждаха неподвижни, мостът се разтягаше и чупеше при свода си, къщата беше с покрива надолу, будката се навеждаше към него и алебардата на часовоя заедно със златните думи на надписа и нарисуваните ножици блестяха сякаш до ресниците на очите му. И всичко това бе извършил само един поглед, само едно обръщане на хубавичката главичка. Без да чува, без да

вижда, без да внимава, той хвърчеше по леките следи на прекрасните крачета, като сам се мъчеше да намали бързината на стъпката си, която се движеше в такта на сърцето му. От време на време го обземаше съмнение: наистина ли изразът на лицето ѝ беше тъй благосклонен — и тогава спираше за миг, но сърдечното биене, непреодолима сила и тревогата на всичките му чувства го тласкаха напред. Той дори не забеляза, че пред него неочаквано се изправи четириетажна къща и четирите редици на прозорците, светнали, го погледнаха изведнъж, а перилата на входната площадка го блъснаха с железата си. Той видя как непознатата хвърчеше по стълбите, как се обърна, сложи пръст на устни и му направи знак да върви след нея. Коленете му трепереха, чувствата и мислите му горяха, мълния от радост заби непоносимото си острие в сърцето му. Не, това вече не беше мечта! Боже, колко щастие в един миг! Такъв чудесен живот — само в две минути!

Но не е ли сън всичко това? Нима оная, за небесния поглед на която той бе готов да даде

целия си живот, до жилището на която той смяташе за неизразимо блаженство да може само да се приближи, нима тя беше сега толкова благосклонна и внимателна към него? Той хукна нагоре по стълбата. Не чувстваше никаква земна мисъл, не бе пламнал от огъня на земна страст, не, в тоя миг той беше чист и непорочен като девствен юноша, който излъчваше още неопределената духовна потребност за любов. И онова, което би възбудило в някой развратен човек дръзки помисли, тъкмо то, напротив, би направило тия помисли още по-свети. Това доверие, което бе проявило към него слабото прекрасно същество, това доверие бе възложило върху му обет на рицарска строгост, обет да изпълнява робски всичките нейни заповеди. Той желаше само тия заповеди да бъдат колкото е възможно по-тежки и мъчно изпълними, та той с по-голямо напрегане на силите си да се стреми да ги преодолее. Той не се съмняваше, че някакво тайно и едновременно с това важно произшествие бе принудило непознатата да му се довери, че от него сигурно ще поискат

значителни услуги и той чувстваше вече в себе си сила и решителност за всичко. Стълбите се извиваха и заедно с тях се въртяха и неговите бързи мечти. „Вървете по-предпазливо!“ — прозвуча като арфа нейният глас и изпълни цялото му същество с нов трепет. В тъмната височина на четвъртия етаж непознатата потропа на вратата — тя се отвори и те влязоха заедно. Жена с доста приятна външност ги посрещна със свещ в ръка, но погледна така особено и нахално Пискаръов, че той, без да ще, наведе очи. Влязоха в стаята. В разните ъгли видя три женски фигури. Едната нареждаше карти; другата бе седнала при пианото и свиреше с два пръста някакво жалко подобие на старинен полонез, третата седеше пред огледало, разчесваше с гребен дългите си коси и съвсем не смяташе да спре тоалирането си, когато влезе непознатото лице. Някакво неприятно безредие, което се среща само в небрежно поддържана стая на ерген, царуваше във всичко. Доста хубавите мебели бяха потънали в прах, гипсовите корнизи бяха покрити с паяжина, през

открехнатата врата на другата стая лъщеше ботуш с шпора и се червенееха краищата на мундир, чуваха се непринудено висок мъжки глас и женски смях.

Боже, де беше дошъл той! Отначало той не искаше да повярва и почна да се вглежда внимателно в предметите, които изпълваха стаята, но голите стени и прозорците без завеси не издаваха никакво присъствие на грижлива стопанка, изтърканите лица на тия жалки създания, едно от които седна почти до носа му и почна да го разглежда тъй спокойно, както се разглежда петно върху чужда дреха, всичко това го увери, че той се бе намерил в оня отвратителен приют, дето жалкият разврат, роден от блестящата повърхностна образованост и от страшното многолюдие на столицата, е установил своето жилище. Приют, дето човек е потиснал и се е погаврил светотатствено с всичко чисто и свято, което краси живота, дето жената, красотата на света, венецът на творението, е превърната в някакво странно, двусмислено същество, дето заедно с чистотата на душата си тя се е лишила и от всичко женствено и

отвратително е придобила държането и нахалството на мъжете и е престанала да бъде вече онова слабо, прекрасно и толкова различно от нас същество. Пискаръов я измерваше от глава до пети със смаяни очи, сякаш искаше още веднъж да се увери тя ли е, която го бе така омагьосала и довела от Невския проспект. Но тя се бе изправила пред него все така хубава; косите ѝ бяха все тъй прекрасни; очите ѝ изглеждаха все още небесни. Беше свежа, имаше само седемнайсет години, личеше, че ужасният разврат съвсем наскоро я е засегнал; той още не бе посмял да досегне бузите ѝ, те бяха свежи и леко замъглени от прозрачна руменина — тя беше прекрасна.

Той стоеше неподвижно пред нея и бе готов отново да се забрави пак тъй простодушно, както се бе забравил преди това. Но това дълго мълчание дотегна на красавицата и тя се усмихна многозначително, като го гледаше право в очите. Ала тая усмивка бе изпълнена с някакво жалко нахалство: тя беше толкова странна и толкова отиваше на лицето ѝ,

колкото — набожен израз на муцуната на рушветчия или счетоводна книга — на поет. Той потрепера. Тя разтвори хубавичката си уста и заговори нещо, но всичко бе толкова глупаво, толкова пошло... Сякаш умът на човека го напуска заедно с неговата непорочност. Той не искаше вече да чува нищо. Беше извънредно смешен и прост като дете. Вместо да се възползва от такава благосклонност, вместо да се зарадва на тоя случай, както несъмнено всеки друг на негово място би се зарадвал, той хукна с все сила като дива коза и изскочи на улицата.

Отпуснал глава и ръце, седеше в стаята си като бедняк, намерил скъпоценен бисер и го изпуснал веднага в морето „Такава красавица, такива божествени черти и къде? В какво място!...“ Само това можеше да продума той.

Наистина никога не ни обзема жалостта толкова силно, колкото пред красотата, засегната от разлагачия дъх на разврата. Ако грозотата би придружавала разврата — както и да е, но красотата, нежната красота... в нашите мисли тя може да се слее само с

непорочността и чистотата. Красавицата, омагьосала така бедния Пискаръов, бе наистина чудесно, необикновено явление. Пребиваването ѝ в това презряно общество изглеждаше още по-необикновено. Всичките ѝ черти бяха съчетани така чисто, целият израз на прекрасното ѝ лице бе подчертан с такова благородство, та беше невъзможно да се помисли, че развратът е разперил над нея страшните си нокти. Тя би била безценен бисер, цял свят, цял рай, цяло богатство за страстно влюбен съпруг; тя би била прекрасна, тиха звезда в незабележим семеен кръг и само с едно помръдване на прекрасната си уста би давала сладостни заповеди. Тя би била божество в многолюдна зала, върху светъл паркет, при блясъка на свещи, при мълчаливото благоговение на множеството поклонници, паднали в нозете ѝ. Но, уви! По ужасната воля на някакъв адски дух, който жадува да разруши хармонията на живота, тя с кикот бе хвърлена в бездната.

Пронизван цял от разкъсваща жалост, той седеше пред догорялата свещ. Отдавна мина

полунощ, камбаната на кулата удари дванайсет и половина, а той седеше неподвижен, без да спи и без да бди над някаква работа. Дрямката, възползвана от неговата неподвижност, щеше вече да почне да го надвива тихичко, стаята бе почнала вече да изчезва, само пламъкът на свещта се мержелееше през обсебилите го мечтания, когато изведнъж едно почукване на вратата го накара да трепне и да се опомни. Вратата се отвори и влезе лакей в богата ливрея. В неговата самотна стая никога не бе надничала богата ливрея и при това в такова необикновено време... Той не разбираше нищо и с нетърпеливо любопитство гледаше влезлия лакей.

— Госпожата — каза с учтив поклон лакеят, — у която вие благоволихте да бъдете преди няколко часа, ми заповяда да ви помоля да отидете при нея и изпрати каретата си за вас.

Пискаръов стоеше безмълвно учуден: карета, лакей в ливрея... Не, тук навярно имаше някаква грешка.

— Слушайте, драги — рече той със

стеснение, — вие сигурно сте сбъркали. Госпожата несъмнено ви е изпратила при някой друг, а не при мен.

— Не, господине, не съм сбъркал. Нали вие благоволихте да изпратите госпожата пешком до вкъщи, на улица Литейна, в стаята на четвъртия етаж?

— Аз.

— Е, тогава, моля ви се, побързайте, госпожата бездруго иска да ви види и ви моли да заповядате направо у нея, вкъщи.

Пискаръов хукна по стълбите. Отвън наистина имаше карета. Той се качи, вратичките се затръшнаха, камъните на паважа загърмяха под колелата и копитата и осветената перспектива на зданията с ярки надписи се понесе край прозорците на каретата. Из целия път Пискаръов мислеше и не знаеше как ще се свърши това приключение. Собствена къща, карета, лакей в богата ливрея... той съвсем не можеше да съчетае всичко това със стаята на четвъртия етаж, с прашните прозорци и разстроеното пиано. Каретата се спря пред ярко осветена входна площадка и той веднага бе поразен

от редицата екипажи, от глъчката на кочияшите, от ярко осветените прозорци и звуковете на музика. Лакеят в скъпата ливрея му помогна да излезе от каретата и го заведе почтително до преддверието с мраморни колони, с потънал в злато портиер, с разхвърляни наметки и шуби и със силна лампа. Въздушна стълба с бляскави перила, напарфюмирана с благоухания се виеше нагоре. Той вече тръгна по нея, вече влезе в първата зала и се уплаши и стъписа още при първата крачка от ужасното многолюдие. Необикновената пъстрота на лицата го обърка съвсем, стори му се, че някакъв демон бе натрошил целия свят на множество различни късчета и бе смесил без разум, без смисъл всички тия късчета заедно. Блесналите дамски рамена и черните фракове, полилеите, лампите, въздушните развети воали, ефирните ленти и дебелият контрабас, който се показваше зад перилата на великолепната галерия — всичко това беше ослепително за него. Той отведнъж видя толкова почтени старци и полустарци със звезди по фраковете, дами, които тъй леко,

гордо и грациозно стъпваха по паркета или бяха насядали в редици, чу толкова френски и английски думи, освен това младите хора в черни фракове бяха изпълнени с такова благородство, с такова достойнство приказваха и мълчаха, дотолкова не можеха да кажат нищо излишно, шегуваха се тъй величаво, усмихваха се тъй почтително, имаха такива чудесни бакенбарди, а когато поправяха вратовръзките си, тъй изкусно умееха да показват отличните си ръце, дамите бяха толкова въздушни, тъй потънали в пълно самодоволство и упоение, тъй очарователно навеждаха очи, че... но само смиреният вид на Пискаръов, който се бе прислонил боязливо към колоната, показваше, че той съвсем се е объркал. В това време множеството обкръжи танцуващите. Те се носеха обвити в прозрачните творения на Париж, в дрехи, изтъкани от самия въздух: досягаха небрежно с блестящите си крачета паркета и изглеждаха така по-ефирни, отколкото ако изобщо не го досягаха. Но една измежду тях беше най-хубаво, най-разкошно и най-бляскаво облечена: неизразимо, най-

тънко съчетание на вкус личеше в цялата ѝ премяна и все пак сякаш тя съвсем не се бе грижила за това, а то се бе изляло неволно от само себе си. Тя и не гледаше обкръжилото я множество зрители, прекрасните ѝ дълги ресници се бяха спуснали равнодушно и блесналата белота на лицето ѝ още по-ослепително се хвърли в очи, когато наведе глава и лека сянка падна върху очарователното ѝ чело. Пискаръов направи всички усилия, за да разблъска множеството и да я разгледа, но за негово най-голямо раздражение някаква грамадна глава с тъмни разрошени коси непрестанно я закриваше. След това множеството го притисна така, че той не посмя да излезе напред, не се реши да се върне назад, тъй като се боеше да не бутне по някакъв начин някой таен съветник. Ала все пак се промъкна напред и погледна дрехите си, като искаше да се натъкми прилично. Създателю небесни, какво беше това! Той беше със сюртук и цял оплескан с бои; бързайки да тръгне, бе забравил дори да се преоблече в прилични дрехи. Изчерви се до уши, наведе

глава, искаше да изчезне вдън земи, но нямаше никаква възможност да изчезне: зад него камерюнкери в блестящи костюми се бяха изправили нагъсто като истинска стена. Той вече искаше да бъде колкото е възможно по-далеч от красавицата с чудесното чело и — ресници. Със страх дигна очи, за да види дали тя не го гледа: Боже, тя се бе изправила пред него!... Но какво е това? Какво е това? „Това е тя!“ — извика той почти с все сила. Наистина това беше тя, същата, която бе срещнал на Невския проспект и която бе изпратил до жилището ѝ.

През това време тя дигна своите ресници и погледна всички с ясните си очи. „Ах, ах, ах, колко е хубава!“... — само това можа да каже той, задъхан. Тя изгледа наоколо си всички, които се надпреварваха да задържат вниманието ѝ, но скоро се извърна от другите с някаква умора и невнимание и срещна погледа на Пискаръов. О, небе! Какъв рай! Дай ми сили, създателю, да понеса това! Животът не може го побра, то ще унищожи и ще отнесе душата му! Тя му даде знак, но не с ръка, не с кимване — не, в нейните

съкрушителни очи тоя знак бе изразен по такъв изкусен незабележим начин, че никоой не можа да го види, но той го съзря, той го разбра. Танцът продължи много; понякога уморената музика сякаш угасваше съвсем и замираще и отново избухваше, пищеше и тътнеше. Най-сетне край! Тя седна. Под тънката мъглица на газа гърдите ѝ се издигаха, ръката ѝ (Създателю, каква чудесна ръка!) се отпусна на коленете, стисна въздушната рокля и роклята сякаш започна да издъхва музика и нейният нежен люляков цвят още повече подчерта ярката белота на тая прекрасна ръка. Само да я досегне — и нищо повече! Никакви други желаня — всички желаня са дръзки... Той се бе изправил зад нейния стол, без да смее да приказва, без да смее да диша.

— Отегчително ли ви беше? — каза тя. — И аз се отегчавам. Виждам, че ме мразите... — добави тя, като отпусна дългите си мигли.

— Да ви мразя! Аз? Аз... — щеше да каже съвсем обърканият Пискаръов и сигурно би казал куп несвързани думи, но в тоя миг се приближи един камерхер с остроумни и

приятни приказки, с чудесно завит перчем. Той показваше доста приятно един ред хубави зъби и с всяко остроумие забиваше остър гвоздей в сърцето на художника. Найсетне някакъв чужд човек запита нещо камерхера.

— Колко е непоносимо това! — рече тя, като дигна към него своите небесни очи. — Ще седна в другия край на залата; бъдете там!

Тя се мушна между множеството и изчезна. Той разблъска като побъркан хората и се намери там. Така, това е тя; седеше като царица — по-добра от всички, по-прекрасна от всички и го търсеше с очи.

— Тука ли сте? — рече тихо тя. — Ще бъда откровена с вас: сигурно обстоятелствата на нашата среща ви са се сторили странни. Нима смятате, че аз мога да принадлежа към оная презряна класа същества, след които ме срещнахте? Моите постъпки ви се струват чудновати, но аз ще ви открия една тайна: ще можете ли — рече тя, като впи очи в неговите — никога да не я издадете?

— О, ще мога! Ще мога! Ще мога!...

Но в това време се приближи доста

възрастен човек, заговори с нея на неразбран за Пискаръов език и ѝ подаде ръка. Тя погледна умолително Пискаръов и му даде знак да остане на мястото си и да я почака да се върне, но в припадък на нетърпение той не беше в състояние да се подчинява на никакви заповеди, дори от нейната уста. Тръгна подире ѝ, ала множеството ги раздели. Вече не виждаше нейната люлякова рокля; минаваше, безпокоен, от стая в стая и безмилостно блъскаше всички, които срещаше, но във всички стаи седяха важни персони и играеха вист, потънали в дълбоко мълчание. В един ъгъл няколко възрастни хора спореха за преимуществото на военната служба пред гражданската в друг ъгъл хора във великолепни фракове хвърляха леки забележки за многотомните произведения на един труженик поет. Пискаръов чувстваше, че един възрастен човек с почтен вид бе хванал копчето на неговия фрак и искаше да чуе мнението му за своя справедлива забележка, но той го блъсна грубо, дори без да види, че на шията му висеше доста голям орден. Втурна се в друга стая — и там я

нямаше. В третата — също, нямаше я. „Но де е тя? Дайте ми я! Не мога да живея, ако не я гледам. Искам да чуя какво щеше да ми каже.“ Но всичките му търсения бяха напразно. Неспокоен, уморен, той се сви в един ъгъл и погледна множеството ала напрегнатите му очи почнаха да виждат всичко в някакъв неясен вид. Най-сетне взеха ясно да изпъкват стените на неговата стая. Той вдигна очи: пред него беше свещникът с почти загаснал пламък, цялата свещ се беше стопила, лойта се бе разляла по масата. Значи е спал! Боже, какъв сън! И защо трябваше да се пробужда? Защо да не почакаше още една минута: тя сигурно пак би се явила! Дразнеща светлина гледаше през прозорците с неприятния си мътен блясък. Стаята бе потънала в такова сиво, такова неясно безредие... О, колко е противна действителността! Какво струва тя в сравнение с мечтите? Той се съблече набързо и легна, зави се с одеялото, като искаше поне за миг да призове отлетялото съновидение. И сънят наистина не се забави, но сега беше не онова, което би искал да види: ту му се

привиждаше поручик Пирогов с лулата си, ту пазачът от академията, ту един действителен статски съветник, ту главата на чухонката, която бе рисувал някога — и други такива глупости.

Чак до обяд лежа в постелята си, като се мъчеше да заспи, но тя не му се яви. Поне за миг да би му показала своите прекрасни черти, поне за миг да би прошумял нейният лек вървеж, поне да би се мярнала голата ѝ, светла като планински сняг ръка.

Захвърлил, забравил всичко, той седеше със съкрушен, безнадежден вид, изпълнен само със своя сън. Нямаше намерение да пипне нищо. Очите му, без каквото и да е участие, без всякакъв живот, гледаха през прозореца в двора, дето мръсният водоносач наливаше вода, която замръзваше още във въздуха, и дето скърцаше козият глас на вехтошаря: *Стари дрехи купувам*. Делничното и действителното поразяваха чудновато неговия слух. Той седя тъй чак до вечерта и жадно се хвърли в леглото. Дълго се бори с безсъницата и най-сетне я надви. Пак му се яви сън, някакъв пошъл, мръсен сън. Боже,

смили се: макар за миг, макар за един миг ми
я покажи! Той пак чака вечерта, пак заспа,
пак сънува някакъв чиновник, който беше в
едно и също време и чиновник, и фагот —
беше непоносимо! Най-сетне тя се яви!
Главичката ѝ, кичурките коси... Тя гледаше...
О, но колко за късо! Пак мъгла, пак някакъв
глупав сън.

Най-сетне сънищата станаха негов живот
и оттогава целият му живот се промени
чудновато: можеше да се каже, че спеше
наяве и беше буден, когато сънуваше. Ако
някой би го видял седнал мълчаливо пред
празната маса или както вървеше из
улицата, навярно би го взел за лунатик или
за разрушен от алкохола човек; погледът му
нямаше израз, природната разсеяност бе се
развила най-сетне и властно изгонваше от
лицето му всичките чувства, всичките
движения. Той се съживяваше само след
настъпването на нощта.

Това състояние разстрои силите му и най-
ужасното мъчение за него беше, че сънят
най-сетне почна съвсем да го изоставя. Като
искаше да спаси това свое единствено

богатство, използва всички средства, за да го възстанови. Чувал бе, че има средство да се възстанови съня и че за това само трябва да вземе опиум. Но отде да намери тоя опиум? Спомни си за един персиец, който имаше магазин с шалове и който почти винаги, когато го срещаше, го молеше да му нарисува някоя красавица. Реши да отиде при него, като предполагаше, че несъмнено персиецът ще има опиум. Персиецът го прие седнал по турски на дивана.

— Защо ти е опиум? — попита го той.

Пискаръов му разправи за безсънието си.

— Добре, ще ти дам опиум, само че ще ми нарисуваш една красавица. Ама да бъде хубава красавица. Веждите ѝ да бъдат черни и очите големи като маслини; а пък аз самият да лежа до нея и да пуша лула чуваш ли? Хубав да бъде! Красавица да бъде!

Пискаръов обеща всичко. Персиецът излезе за една минута и се върна, като донесе бурканче, пълно с тъмна течност, от която внимателно отля малко в друго бурканче и го даде на Пискаръов да го употребява, но не повече от седем капки, във вода. Той грабна

жадно това скъпоценно бурканче, което не би дал дори за куп злато, и хукна презглава за вкъщи.

Когато си отиде, наля няколко капки в чаша вода, глътна ги и се търкули да спи. Боже, каква радост! Тя! Пак тя! Но сега в съвсем друг вид. О, как хубаво седеше до прозореца на светла селска къщица! Облеклото ѝ е тъй просто, както е проста мисълта на поета. Прическата на главата ѝ... Създателю, колко проста беше тая прическа и как ѝ приличаше! Късичка забрадка леко обгръщаше стройната ѝ шийка; всичко в нея бе скромно, всичко в нея бе някакво скрито, неизразимо чувство за вкус. Колко мила бе грациозната ѝ походка! Колко музикален бе шумът на нейните стъпки и на простичката ѝ рокля! Колко хубава бе ръката ѝ, стегната с гривна от косми! Със сълзи в очите тя му казваше: „Не ме презирайте, аз съвсем не съм такава, за каквато ме смятате. Погледнете ме, погледнете ме по-внимателно и кажете: нима съм способна за това, което мислите? О! Не, не! Нека онзи, който се осмели да помисли, нека онзи...“ Но той се събуди! Разнежен,

измъчен, със сълзи в очите. „По-добре би било ти съвсем да не бе съществувала! Да не бе живяла в света, а да беше създание на вдъхновен художник! Тогава не бих се откъсвал от платното, вечно бих те гледал и целувал. Бих живял и дишал чрез теб, като чрез най-прекрасна мечта, и бих бил щастлив тогава. Не бих имал никакви други желаниа. Бих те призовавал като ангел пазител пред сън и бдение и бих те чакал, когато би трябвало да изрисувам нещо божествено и свято. Но сега... Какъв ужасен живот! Каква полза, че тя живее? Нима животът на луд човек е приятен на неговите роднини и приятели, които са го обичали по-рано? Боже, що за живот е нашият! Вечно противоречие на мечтата с онова, което съществува!“ Почти все такива мисли го занимаваха непрекъснато. Той не мислеше за нищо, дори почти нищо не ядеше и с нетърпение, със страст на любовник очакваше вечерта и желаното видение. Непрекъснатият устрем на мислите му към едно нещо почна най-сетне да господства над цялото му съществуване и въображение и желаният

образ му се явяваше почти всеки ден, винаги в положение, противоположно на действителността, защото мислите му бяха съвсем чисти, като мисли на дете. Чрез тия сънища самата тя ставаше някак още по-чиста и се преобразяваше съвсем. Вземането на опиум нажежи още повече неговите мисли и ако е имало някога влюбен до последната степен на безумието — стремително, ужасно, разрушително бурно, то тоя нещастник бе той. От всички съновидения само едно беше най-радостно за него: той виждаше ателието си, беше много весел и с голяма наслада седеше с палитра в ръка! Тя също беше тук. Вече беше негова жена. Седеше до него, облакътена с чудесното си лакътче върху гърба на неговия стол и гледаше как той работи. В очите ѝ, изпълнени с копнеж, уморени, личеше бремето на блаженство, всичко в стаята беше като рай, беше много светло и много подредено. Създателю! Тя прислони на гърдите му своята прелестна главица... Той никога не бе виждал по-хубав сън. След него стана някак по-свеж и по-малко разсеян от

по-рано. В главата му се родиха чудновати мисли: „Може би — мислеше той — е била въвлечена в разврата от някакъв неочакван ужасен случай; може би душата ѝ е склонна към разкаяние; може би тя сама би искала да се изтръгне от своето ужасно състояние. И нима трябва равнодушно да се допусне нейната гибел, и то тогава, когато стига само да ѝ се подаде ръка и тя ще бъде спасена от удавяне?“ Мислите му отиваха още по-далеч. „Мен никой не ме познава — каза си той. — Кой се интересува за мен, а и мен какво ме интересуват техните работи. Ако тя прояви чисто разкаяние и промени живота си, аз ще се ожения за нея. Аз съм длъжен да се ожения за нея. И сигурно с това ще направя нещо много по-добро, отколкото мнозината, които се женят за своите икономки и дори често за най-презрени жени. Но моят подвиг ще бъде безкористен и може би дори велик. Аз ще възвърна на света неговия най-прекрасен накит.“

Като направи такъв лекомислен план, той почувства, че лицето му се изчервява; отиде до огледалото и сам се уплаши от хлътналите

бузи и бледността на лицето си. Почна да се облича внимателно, изми се, вчеса косите си, облече нов фрак, контешка жилетка, метна си плаща и излезе на улицата. Вдъхна пресния въздух и почувства свежест в сърцето си, като човек, който оздравява и е решил да излезе за пръв път след дълга болест. Когато приближаваше към оная улица, по която не бе стъпвал кракът му от фаталната среща, сърцето му силно биеше.

Дълго търси къщата; сякаш паметта му бе изменила. Мина два пъти по улицата и не знаеше пред коя къща да спре. Най-сетне, стори му се, че една прилича на оная, която търсеше. Изтича по стълбата, почука на вратата: вратата се отвори и кой го посрещна? Неговият идеал, тайнственият образ, оригиналът на картините от мечтите му, оная, чрез която той живееше тъй ужасно, тъй мъчително, тъй сладостно живееше. Самата тя беше пред него. Той затрепера, едва можа да се задържи на нозете от слабостта, обзела го ведно с радостния порив. Тя стоеше пред него все тъй прекрасна, макар очите ѝ да бяха сънливи, макар че бледност лежеше

по лицето ѝ, което не бе вече тъй свежо — но все пак тя беше прекрасна.

— А! — извика тя, като видя Пискаръв, и потърка очите си. Беше вече два часа. — Защо избягахте тогава от нас?

Отмалял, седна на един стол и се загледа в нея.

— Аз току-що се събудих; докараха ме в седем часа заранта. Бях съвсем пияна — добави тя усмихната.

О, по-добре щеше да бъде да си няма и лишена завинаги от говор, отколкото да произнасяш такива думи! Също като в панорама тя му показва изведнъж целия свой живот. Ала въпреки това, като насили сърцето си, реши да опита няма ли да ѝ въздействат неговите увещания. Събра смелост и с трепетен и в същото време пламенен глас почна да ѝ описва нейното ужасно положение. Тя го слушаше с внимателен вид и с онова чувство на учудване, което изпитваме, когато видим нещо неочаквано и странно. Погледна и се усмихна леко на седналата в ъгъла своя приятелка, която спря да чисти гребенчето си

и също така внимателно слушаше новия проповедник.

— Наистина аз съм беден — каза накрая, след дълго и поучително убеждаване Пискаръов, но ние ще работим, ние ще се помъчим, като се надпреварваме един друг, да подобрим нашия живот. Няма нищо по-приятно от това да дължиш всичко само на себе си. Аз ще работя картини, ти, седнала до мен, ще вдъхновяваш моя труд, ще вземеш или ще се занимаваш с други ръкоделия и нищо няма да ни липсва.

— Как е възможно! — прекъсна неговите думи тя с израз на презрение. — Аз не съм перачка или шивачка, за да се занимавам с работа.

Боже! В тия думи бе изразен целият низък, целият презрян живот — животът, изпълнен с празнота и леност; тия верни спътници на разврата.

— Оженете се за мен! — поде с нахален вид мълчащата досега в ъгъла нейна приятелка. — Ако бъда съпруга, ето как ще седя! — и тя направи някаква глупава гримаса на жалкото си лице, която накара

хубавицата да се разсмее силно.

О, това беше премного! Той нямаше сили да понесе това. Хукна навън без никакви чувства и мисли. Умът му се размъти: глупаво, без цел, без да вижда, без да чува и без да чувства нищо, той скита цял ден. Никой не можа да разбере нощувал ли е някъде, или не, само на другия ден отиде по някакъв глупав инстинкт в жилището си, бледен, с ужасен вид, с разчорлени коси, с признаци на безумие по лицето. Затвори се в стаята си и не пусна никого, не поиска нищо. Минаха четири дни и неговата заключена стая не се отвори ни веднъж; най-сетне мина седмица и стаята беше все така заключена. Отидоха до вратата, почнаха да го викат, но нямаше никакъв отговор; най-сетне счупиха вратата и намериха безжизнения му труп с прерязано гърло. Окървавен бръснач се търкаляше на пода. По сгърчено разперените ръце и по страшно изкривения му вид можеше да се разбере, че ръката му не е била сигурна и че той дълго се е мъчил, докато грешната му душа бе напуснала тялото.

Така, жертва на безумна страст, загина

бедният Пискаръов, тих, боязлив, скромен, детски простодушен, носещ в себе си искра на талант, който може би с време би пламнал широко и ярко. Никой не поплака над него, нямаше никой до неговия бездушен труп освен обикновената фигура на участъковия пристав и равнодушното лице на градския лекар. Ковчегът му тихо, дори без религиозни обреди, отправиха за Охта; зад него вървеше и плачеше пазачът — бивш войник, и то защото бе изпил едно шишенце водка повече. Дори поручик Пирогов не бе дошъл да види трупа на нещастния бедняк, към когото приживе проявяваше своето високо покровителство. Впрочем той съвсем не се интересува сега от това: беше зает с едно необикновено произшествие. Но нека чуем него самия.

Аз не обичам трупове и мъртъвци и винаги ми е неприятно, когато дълга, погребална процесия ми мине път и инвалид-войник, облечен като капуцин, смърка с лявата си ръка емфие, тъй като дясната му носи факел. Винаги чувствам раздразнение, когато видя богата катафалка и

ковчег, обвит в кадифе; но раздражението ми се примесва с тъга, когато видя наемен файтонджия, който вози червен, непокрит с нищо ковчег на някой бедняк и само някоя просякиня, срещната на кръстопътя, се мъкне подир него, защото няма друга работа.

Ние, струва ми се, оставихме поручик Пирогов, когато той се раздели с клетия Пискаръв и тръгна подир блондинката. Тая блондинка беше лекичко, доста интересно създадийце. Тя се спираше пред всеки магазин и се заглеждаше в изложените на прозорците колани, забрадки, обици, ръкавици и други дреболии, непрестанно се въртеше, зяпаше на всички страни и се обръщаше назад. „Ти, гълъбче, си моя!“ — казваше самоуверено Пирогов, като продължаваше своето преследване, скрил лицето си в яката на шинела, за да не го види някой от познатите му. Но не е излишно да кажем на читателите какъв беше поручик Пирогов.

Но преди да кажем какъв беше поручик Пирогов, не е излишно да разправим за обществото, към което принадлежеше

Пирогов. Има едни офицери, които в Петербург съставят някаква средна класа от обществото. На вечерен прием, на обяд у статски съветник или у действителен статски съветник, който е добил тоя чин с четирийсетгодишен служебен труд, винаги ще намерите някого от тях. Няколко бледи, съвсем безцветни като Петербург щерки, едни от които са презрели, чайна масичка, пиано, домашни танци — всичко това е неразделно от светлия пагон, който лъщи под лампата между благоприличната блондинка и черния фрак на някой брат или на домашен познат. Извънредно трудно е да пораздвижиш и да накараш да се засмеят тия хладнокръвни девици; за това е потребно голямо изкуство или още по-добре казано, да си лишен от всякакво изкуство. Трябва да се приказва така, че да не е нито прекалено умно, нито прекалено смешно и във всичко да има от ония дреболии, които жените обичат. Трябва да се признае, че посочените господа имат право. Те имат специална дарба да карат тия безцветни красавици да се смеят и да слушат. Възклицания, задушавани от

смях: „Ах, стига! Не ви ли е срам да ни разсмивате толкова!“ — са най-често тяхната най-добра награда. Те попадат много рядко във висшата класа или още по-точно — никога. Там те са изтикваани напълно от ония хора, които в това общество се наричат аристократи; впрочем тия хора се смятат учени и възпитани. Те обичат да поприказват за литература, хвалят Булгарин, Пушкин и Греч и приказват с презрение и с люти остроти за А. А. Орлов. Те не пропускат нито една публична лекция, макар тя да е по счетоводство или лесовъдство. Каквато и пиеса да има в театъра, винаги ще намерите някого от тях, освен когато се играят някакви „Филатки“, които много оскърбяват техния взискателен вкус. Те са постоянно в театъра. Това са най-полезните хора за театралната дирекция. Особено обичат хубавите стихове и пиесите, също така много обичат да викат високо актьорите, мнозина от тях, като преподават в държавни учебни заведения или като подготвят за държавни учебни заведения, се обзавеждат най-сетне с кабриолет и с чифт коне. Тогава техният кръг

се поразширява: най-сетне стигат дотам, че се оженват за търговска дъщеря, която знае да свири на пиано, със зестра от стотина хиляди или горе-долу толкова налични пари и с цял куп брадати роднини. Но ако не изслужат поне до полковнишки чин, те не могат да достигнат такава чест. Защото руските брадати търговци, макар че все още лъхат на зеле, по никакъв начин не искат да омъжват дъщерите си за други, освен за генерали или най-малко за полковници. Това са главните черти на тоя вид млади хора. Но поручик Пирогов имаше множество таланти, които си бяха лично негови. Той декламираше превъзходно стихове от „Димитрий Донски“ и „От ума си тегли“ и притежаваше собствено изкуство да изпуска с луличката си така сполучливо колелца дим, че можеше да наниже десетина едно в друго. Умееше да разправя приятно анекдота, че топът е едно, а еднорогът — друго. Впрочем малко мъчно е да се изброят всичките таланти, с които съдбата бе надарила Пирогов. Той обичаше да поприказва за някоя актриса и танцовачка, но не тъй грубо, както обикновено би

приказвал за тях някой млад прапорщик. Беше много доволен от своя чин, в който бе наскоро произведен, макар че понякога, като лягаше на дивана, казваше: „Ох, ох! Суета, всичко е суета! Какво от туй, че съм поручик?“ Ала дълбоко в себе си беше много поласкан от това ново достойнство. В разговор често се опитваше да загатне между другото за него и веднъж, когато срещна на улицата някакъв писар, който му се стори неучтив, го спря веднага и с кратки, но резки думи му даде да разбере, че пред него стои поручик, а не друг някакъв офицер. Той се постара да каже това още по-красноречиво, защото в същото време минаваха край него две съвсем не грозни дами. Пирогов изобщо проявяваше страст към всичко изящно и насърчаваше художника Пискаръв; впрочем това може би ставаше, защото много му се искаше да види своята мъжествена физиономия на портрет. Но стига за качествата на Пирогов. Човекът е толкова удивително същество, че никога не можеш изброи наведнъж всичките му достойнства. И колкото повече се вглеждаш в него, толкова

по-нови особености изпъкват и тяхното описание би било безкрайно.

И така Пирогов продължаваше да преследва непознатата, като от време на време ѝ задаваше въпроси, на които тя отговаряше рязко, накъсо и с някакви неясни звуци. През тъмните Казански порти те навлязоха в улица Мешчанска, улица на тютюневите и на други дребни дюкянчета, на немците занаятчии и на чухонските нимфи. Блондинката изтича по-бързо и се вмъкна в портата на една доста измърсена отвън къща. Пирогов — подир нея. Тя отърча по тясната тъмна стълба и влезе във врата, в която също тъй смело се вмъкна и Пирогов. Той се озова в голяма стая с черни стени, с окаден таван. Куп железни винтове, шлосерски инструменти, лъскави кафеничета и свещници бе струпан върху масата; подът бе замърсен от бакърени и железни стърготини. Пирогов веднага разбра, че това е жилище на майстор. Непознатата се въртна в една странична врата. За миг той се замисли, но като следваше руското правило, реши да върви напред. Влезе в една стая,

която съвсем не приличаше на първата, беше наредена много чисто, и личеше, че господарят ѝ е немец. Той беше смаян от онова необикновено нещо, което видя там. Пред него седеше Шилер, не оня Шилер, който е написал „Вилхелм Тел“ и „Историята на трийсетгодишната война“, но известният Шилер, майстор-тенекеджия на улица Мешчанска. До Шилер се бе изправил Хофман, не писателят Хофман, но доста добрият обуцар от улица Офицерска, голям приятел на Шилер. Шилер беше пиян и седеше на стол, като тропаше с крак и говореше разпалено нещо. Всичко това все още не би учудило Пирогов — учуди го необикновено странното положение на тия хора. Шилер седеше, като бе издал напред своя доста дебел нос и бе дигнал глава нагоре, а Хофман бе хванал тоя нос с два пръста и въртеше острието на своя обуцарски нож по самата кожа на носа. Двете личности приказваха на немски език и затова поручик Пирогов, който знаеше от немски само „гут морген“, не можа да разбере нищо от цялата тая история. Впрочем ето какви бяха думите

на Шилер:

— Не го искам, не ми трябва нос! — говореше той, като размахваше ръце. — Само за носа ми отиват три фунта тютюн на месец. И ги плащам в един мръсен руски магазин, защото немският магазин не продава руски тютюн, плащам в мръсен руски магазин по четирийсет копейки за всеки фунт; това прави една рубла и двайсет копейки — прави четиринайсет рубли и четирийсет копейки. Чуваш ли, приятелю Хофман? Само за един нос четиринайсет рубли и четирийсет копейки. А в празнични дни аз смъркам рапе, защото не искам да смъркам в празнични дни мръсния руски тютюн. На година смъркам два фунта рапе, по две рубли фунта. Шест и четиринайсет — двайсет рубли и четирийсет копейки само за тютюн! Това е грабеж, питам те, приятели Хофман, не е ли тъй? — Хофман, който също беше пиян, отговаряше утвърдително. — Двайсет рубли и четирийсет копейки! Аз съм швабски немец, аз имам крал в Германия. Не искам нос! Отрежи ми носа! Ето ми носа!

И ако не беше внезапната поява на

поручик Пирогов, Хофман без всякакво съмнение би отрязал за нищо и никакво носа на Шилер, защото държеше вече ножа така, като че щеше да реже подметка.

Шилер се раздразни много, че някакво непознато, неканено лице му попречи изведнъж, съвсем неочаквано. Макар че беше пиянски зашеметен от бирата и спирта, чувстваше, че е малко неприлично да бъде пред чужди хора в такъв вид и в такова положение. Но в това време Пирогов се наведе леко и със свойствената си любезност каза:

— Вие ще ме извините...

— Махай се! — отвърна проточено Шилер.

Това озадачи поручик Пирогов. Подобно обръщение бе съвсем ново за него. Усмивката, която се мяркаше по лицето му, веднага изчезна. С чувство на огорчено достойнство той каза:

— Чудно ми е, уважаеми господине... Сигурно не сте забелязали, че... аз съм офицер...

— Какво значи офицер? Аз съм швабски немец. Мен сам (и Шилер удари с юмрук по

масата), мене сам ще бъде офицер: година и половина юнкер, две години поручик и аз утре веднага офицер. Но аз не искам да служа. С офицери аз прави тъй: фу! — и Шилер духна върху приближената до устата си длан.

Поручик Пирогов видя, че не му оставаше нищо, освен да си отиде, но такава съвсем неприлично за неговото звание отношение му беше неприятно. Няколко пъти той се спираше на стълбата, като че искаше да се опомни и да помисли как да накара Шилер да разбере своята дързост. Най-сетне разсъди, че Шилер може да бъде извинен, защото главата му беше пълна с бира; освен туй пред него изпъкна хубавичката блондинка и той реши да забрави това. На следния ден рано заранта поручик Пирогов се яви в работилницата на майстора тенекеджия. В първата стая го посрещна хубавичката блондинка и го попита с доста строг глас, който много отиваше на лицето ѝ:

— Какво обичате?

— А, здравейте, миличка! Не ме ли познахте? Хитруша, какви хубави очички! — и поручик Пирогов поиска доста мило да

повдигне с пръст брадичката ѝ.

Но блондинката възкликна страхливо и пак тъй строго попита:

— Какво обичате?

— Да ви видя, повече нищо не обичам — рече поручик Пирогов, като се усмихна доста приятно и пристъпи по-близо; ала като съзря, че плашливата блондинка иска да се измъкне през вратата, добави: — Искам, миличка, да си поръчам шпори. Може ли да ми направите шпори? Макар че за да ви обича човек, съвсем не са потребни шпори, а по-скоро юздичка. Какви мили ръчички! — поручик Пирогов винаги беше много любезен в обясненията си от подобен род.

— Ей-сега ще извикам мъжа си — рече немкинята и излезе и след няколко минути Пирогов видя Шилер, който излизаше със сънливи очи, едва окопитен от вчерашното пиянство.

Като погледна офицера, той като в неясен сън си спомни произшествието от вчерашния ден. Не помнеше нищо от онова, което се беше случило в действителност, но чувстваше, че е направил някаква глупост и

затова прие офицера с доста строг вид.

— За шпори не мога да ви взема по-малко от петнайсет рубли-рече той, като искаше да се отърве от Пирогов, защото, като честен немец, му беше много съвестно да гледа оногова, който го бе видял в неприлично положение.

Шилер обичаше да пие без никакви свидетели, само с двама-трима приятели, и през това време се заключваше дори от своите работници.

— Но защо толкова скъпо? — попита любезно Пирогов.

— Немска изработка — рече хладнокръвно Шилер, като поглади брадичката си. — Руснак ще съгласи да направи за две рубли.

— Добре, за да ви докажа, че ви обичам и че желая да се запозная с вас, ще ви платя петнайсет рубли.

Една минута Шилер остана да размисли: като честен немец стана му малко съвестно. Желаете ли сам да откаже тая поръчка, той каза, че по-рано от две седмици не може да я изпълни. Но Пирогов без никакво възражение прие това напълно.

Немецът се замисли и почна да разсъждава как по-добре да извърши работата си, за да може наистина да струва петнайсет рубли. През това време блондинката влезе в работилницата и почна да рови по масата, отрупана с кафеничета. Поручикът, като се възползва от замислеността на Шилер, приближи се до нея и стисна голата ѝ до рамото ръчичка. Това съвсем не се хареса на Шилер.

— Майн фрау! — извика той.

— Вас волен зидох? — отвърна блондинката.

— Гензи, на кухня!

Блондинката излезе.

— Значи след две седмици? — каза Пирогов.

— Да, след две седмици — отвърна замисленият Шилер. — Сега имам много работа.

— Довиждане! Аз ще намина към вас.

— Довиждане — рече Шилер и заключи вратата след него.

Поручик Пирогов реши да не изоставя своите домогвания, макар че немкинята явно

му се противеше. Той не можеше да разбере, че някой може да му се противи, още повече че любезността и бляскавият му чин даваха пълно право на внимание. Но трябва да се каже, че жената на Шилер, макар и милувидна, бе много глупава. Впрочем глупостта придава особена прелест на хубавичката жена. Поне аз познавах много мъже, които бяха във възторг от глупостта на своите жени и виждаха в нея всички белези на младежка невинност. Красотата върши истински чудеса... Всичките душевни недостатъци на красавицата, вместо да предизвикват отвращение, стават някак извънредно привлекателни; самият порок изглежда милувиден, ала изчезне ли красотата — жената трябва да бъде два пъти по-умна от мъжа, за да внуши към себе си ако не любов, то поне уважение. Впрочем жената на Шилер, въпреки всичката си глупост, беше винаги вярна на своя дълг и затова Пирогов много мъчно щеше да успее в смелото си начинание; ала преодоляването на пречки винаги се придружава от наслада и от ден на ден блондинката ставаше все по-

интересна за него. Той почна много често да пита за шпорите, тъй че най-сетне това дотегна на Шилер. Той напрегна всички усилия да довърши почнатите наскоро шпори; най-сетне шпорите бяха готови.

— Ах, каква отлична изработка! — извика поручик Пирогов, когато видя шпорите. — Господи, колко хубаво е изработено! И нашият генерал няма такива шпори!

Чувство на самодоволство се разля в душата на Шилер. Очите му почнаха да гледат доста весело и той съвсем се примири с Пирогов. „Руски офицер — умен човек!“ — каза си той.

— Та значи вие можете да направите и ножница например за кинжал или калъфче за други неща?

— О, много мога — каза Шилер усмихнат.

— Тогава направете ми една ножница за кинжал. Аз ще ви го донеса. Имам много хубав турски кинжал, но ми се иска да му направя друга ножница.

Шилер като че бе ударен от бомба. Челото му изведнъж се сбърчи. „Ха сега де!“ — помисли си той, като се ругаеше вътрешно,

че сам си навлече тая бяла. Той смяташе вече за безчестно да се откаже, а освен това руският офицер бе похвалил работата му. Като поклати глава, той се съгласи; ала целувката, която Пирогов на излизане залепи нахално точно в устата на хубавичката блондинка, го докара в пълно недоумение.

Смятам за неизлишно да запозная читателя накъсо с Шилер. Шилер беше истински немец в пълния смисъл на тая дума. Още от двайсетгодишната си възраст, от онова щастливо време, през което руснакът живее съвсем безгрижно, Шилер бе измерил целия си живот и не правеше никакво изключение в никакъв случай. Той си беше определил да става в седем часа, да обядва в два, да бъде точен във всичко и да се напива всеки неделен ден. Беше си определил да събере за десет години капитал от петдесет хиляди и това беше сигурно и неотменимо като съдба, защото по-скоро някой чиновник би забравил да надникне в портиерската стая на своя началник, отколкото немец да се реши да не удържи думата си. Той в никакъв случай не увеличаваше своите разходи и

ако цената на картофите се увеличаваше прекалено много, той не добавяше ни една копейка, а намаляваше само количеството и макар че понякога оставаше малко гладен, свикваше и с това. Неговата точност стигаше дотам, че си бе определил да целува жена си не повече от два пъти в денонощие, а за да не би някак да я целуне още веднъж, никога не сипваше в супата си повече от една лъжичка пипер; впрочем в неделен ден това правило не се изпълняваше толкова строго, защото тогава Шилер изпиваше две бутилки бира и една бутилка кимионова водка, която обаче винаги ругаеше. Пиеше съвсем не така, както англичанинът, който веднага след обед заключва вратата и се натрясква сам. Напротив, като немец той винаги пиеше вдъхновено или с обуцаря Хофман, или с дърводелеца Кунц, също немец и голям пияница. Такъв беше характерът на благородния Шилер, който накрая беше докаран до извънредно затруднено положение. Макар че бе флегматик и немец, все пак постъпките на Пирогов събудиха у него нещо подобно на ревност. Той си

бъхташе главата и не можеше да измисли как да се отърве от тоя руски офицер. А през това време Пирогов, като пушеше лула сред другарите си — защото провидението тъй е наредило, че дето има офицери, там има и лули, — като пушеше лула между другарите си, многозначително и с приятна усмивка загатваше за интрижката си с една хубавичка немкиня, с която по думите му той бил вече съвсем близък, а която всъщност почти беше изгубил надежда да склони.

Един ден се разхождаше по улица Мешчанска към къщата, на която блестеше фирмата на Шилер с кафеничета и самовари; за най-голяма своя радост той видя главицата на блондинката, която надничаше през прозореца и гледаше минувачите. Той се спря, махна ѝ с ръка и каза:

— Гут морген! — Блондинката го поздрави като познат.

— Вкъщи ли е мъжът ви?

— Вкъщи — отвърна блондинката.

— А кога не е вкъщи?

— В неделни дни не е вкъщи — каза глупавичката блондинка.

„Това не е лошо — помисли си Пирогов. — Това може да се използва.“ И на следния неделен ден като изневиделица той кацна при блондинката. Шилер наистина не беше вкъщи. Хубавичката домакиня се изплаши; но тоя път Пирогов постъпи доста предпазливо, отнесе се много почтително и като се поклони, показва цялата красота на своята гъвкава и стегната снага. Шегуваше се много приятно и учтиво, но глупавичката немкиня отвърщаше на всичко с едносрични думи. Най-сетне, като въртя насам и натам и видя, че нищо не може да задържи вниманието ѝ, той ѝ предложи да танцуват. Немкинята мигом се съгласи, защото немкините винаги много обичат да танцуват. Пирогов възлагаше тъкмо на това надеждата си: първо, това ѝ правеше удоволствие, второ — това можеше да покаже неговата торнюра и сръчност, трето — при танците повече от всеки друг случай можеш да се сближиш, можеш да прегърнеш хубавичката немкиня и да сложиш началото на всичко друго; с една дума, той смяташе, че по такъв начин ще има пълен успех. Започна да

танцува някакъв гавот, тъй като знаеше, че за немкините е необходима постепенност. Хубавичката немкиня се изправи сред стаята и дигна прекрасното си краче. Това положение така възхити Пирогов, че той се хвърли да я целува. Тя почна да вика и с това увеличи още повече в очите на Пирогов прелестта си; той я засипа с целувки. Но изведнъж вратата се отвори и влязоха Шилер, Хофман и дърводелецът Кунц. Всички тия достойни занаятчии бяха пияни като обуцари.

Оставям на самите читатели да преценят гнева и негодуванието на Шилер.

— Грубиянино! — викна той в най-голямо негодувание. — Как смееш целуваш моя жена? Ти подлец, а не руски офицер. Дявол да го вземе, приятелю Хофман, аз немец, а не руска свиня! — Хофман се съгласи. — О, не искам имам рога! Взemi него, приятелю Хофман, за яка, не искам — продължаваше той, като махаше силно с ръце, а лицето му приличаше на червения плат на жилетката му. — Осем години живея в Петербург, в Швабия е майка ми, вуйчо ми в Нюренберг,

аз — немец, а не рогато говедо. Сваляй от него всичко, приятелю Хофман! Дръж за крак и ръка, камарад мой Кунц! — и немците хванаха ръцете и краката на Пирогов.

Напразно се опитваше да се противи: тия трима занаятчий бяха най-едрите сред всички петербургски немци и постъпиха с него тъй грубо и неучтиво, че право да си кажа, не мога да намеря думи да опиша това тъжно събитие.

Сигурен съм, че на другия ден Шилер е бил в силна треска, че е треперил като лист, очаквайки всеки миг да пристигне полиция, че би дал всичко, ако случилото се вчера можеше да бъде само сън. Но туй, което е станало, не може да се промени. Нищо не можеше да се сравни с гнева и негодуванието на Пирогов. Само мисълта за подобно ужасно оскърбление го караше да беснее. Той смяташе, че Сибир и камшиците бяха най-малкото наказание за Шилер. Хвърчеше към жилището си, за да се облече и оттам да отиде направо при генерала, да му опише с най-ярки краски буйството на немските занаятчий. Едновременно искаше да подаде

и писмено заявление до Главния щаб. И ако определеното наказание не бъде достатъчно, да отиде още по-нататък и по-нататък.

Но всичко това завърши някак чудновато: из пътя той се отби в една сладкарница, изяде две точени банички, прочете нещичко от „Северна пчела“ и после излезе вече не толкова разгневен. Освен това доста приятната прохладна привечер го накара да се поразходи по Невския проспект; към девет часа се успокои и реши, че не е хубаво да безпокои в неделен ден генерала, който при това несъмнено е поканен някъде, и затуй отиде на гости вечерта у един началник на контролна колегия, дето се бе събрало доста приятно общество от чиновници и офицери. С удоволствие прекара там вечерта и толкова се отличи в мазурката, че предизвика възторга не само на дамите, но дори и на кавалерите.

Чудно е нареден нашият свят! — мислех си аз, когато вървах преди два дни по Невския проспект и си спомнях тия две произшествия. — Колко странно, колко непостижимо си играе с нас нашата съдба!

Получаваме ли някога онова, което желаем? Достигаме ли онова, за което, струва ни се, са отредени нарочно нашите сили? Всичко става наопаки. На тоя съдбата е дала чудесни коне и той се вози равнодушно с тях, без да забелязва красотата им, когато друг някой, чието сърце изгаря от страст за коне, върви пешком и се задоволява само да цъка с език, когато край него минава кон-бегач. Той има отличен готвач, но за съжаление е с такава малка уста, че повече от две късчета не могат да влязат в нея, друг има уста, голяма колкото арката на Главния щаб, но, уви, трябва да се задоволява с някакъв немски обед от картофи. Как странно си играе с нас нашата съдба! Но най-странни са произшествията, които се случват по Невския проспект. О, не вярвайте на тоя Невски проспект! Винаги, когато вървя по него, загръщам по-плътно наметката си и се мъча съвсем да не поглеждам срещнатите неща. Всичко е измама, всичко е мечта, всичко е друго, не онова, което ти се струва! Вие мислите, че тоя господин, който се разхожда в отлично ушит сюртук, е много богат, нали? Нищо подобно:

всичко, което има той, е тоя сюртук. Въобразявате си, че тия двама дебели хора, застанали пред строящата с черква, говорят за нейната архитектура? Съвсем не: те приказват колко чудновато са кацнали двете врани една срещу друга. Мислите, че тоя ентусиаст, размахал ръце, разправя как жена му е хвърлила през прозореца топченце към съвсем непознат нему офицер? Съвсем не: той разправя за Лафайет. Мислите, че тия дами... ала най-малко от всичко вярвайте на дамите. Още по-малко се заглеждайте в прозорците на магазините: изложените в тях дреболии са прекрасни, но миришат на страшни количества банкноти. Ала опазил ви Бог, ако надничате под шапките на дамите! Както и да се развява в далечината наметката на някоя красавица, за нищо няма да тръгна подире ѝ и да любопитствувам. За Бога, по-далеч, по-далеч от фенера! И по-скоро, колкото е възможно по-скоро отминавайте. Ще имате късмет, ако се отървете само с това, че фенерът залее вашия контешки сюртук с вонящото си масло. Но и всичко друго освен фенера излъхва измама. Той лъже през всяко

време, тоя Невски проспект, ала най-много, когато нощта като гъста маса го натисне и отдели белите и кремавите стени на къщите, когато целият град се превърне в гръм и блясък, когато милиарди карети слизат от мостовете, а фореяторите викат и подскачат върху конете и когато самият демон запалва лампите само за да покаже всичко в неистински вид.

Информация за текста

© Константин Константинов, превод от руски

Николай Гоголь
Невский проспект, 1842

Сканиране, разпознаване и редакция:
NotaD, март 2009 г.

Издание:

Николай Василиевич Гогол. Повести
Руска. Първо издание
Издателство „Народна култура“, София,
1973

Редактор: Стефка Цветкова
Художник: Иван Кьосев
Художник-редактор: Васил Йончев
Техн. редактор: Олга Стоянова
Коректори: Мария Ждракова, Величка
Герова

Свалено от „Моята библиотека“
[<http://chitanka.info/text/10936>]
Последна редакция: 2009-03-21 20:30:00

[^^^]